

ԱՂԻԲԵԶԱՆԱՀԱՅ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ (1988–1992 թթ.) ԻՆՏԵԳՐՄԱՆ ԵՎ ՔԱՂԱՔԱՑԻՈՒԹՅԱՆ ՁԵՌՔԲԵՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԸ

Շուշանիկ Ղազարյան*

Հայ-ադրբեջանական լարված հարաբերությունների, այնուհետև Ղարաբաղյան պատերազմի հետևանքով 1988–92թթ. Հայաստան բռնագաղթեցին հարյուր հազարավոր հայ փախստականներ: Հոդվածում ներկայացված է ադրբեջանահայ փախստականության ինտեգրման կարևորագույն տարրերից մեկը՝ քաղաքացիության ձեռքբերման գործընթացը: 1995թ. Հայաստանի Հանրապետությունում ընդունվեց օրենք, որի համաձայն քաղաքացիության ձեռքբերումը հնարավորություն տվեց փախստականներին դառնալու ՀՀ լիիրավ քաղաքացիներ, օգտվելու այդ կերպ իրենց ընձեռված իրավունքներից ու տեղ կանգնելու քաղաքացիական պարտականություններին: Քննարկվում է քաղաքացիության ձեռքբերման գործընթացի ազդեցությունն ադրբեջանահայերի սոցիալական ընկալումների, հասարակությունում կարգավիճակի ձեռքբերման և այլ հարցերի վերաբերյալ:

Բանալի բառեր. փախստական, ինտեգրացիա, քաղաքացիություն, անձնագիր, կոնվենցիա:

Խնդրի ուսումնասիրության նպատակով անց են կացվել որակական, խորացված հարցազրույցներ Երևանի Շիրակի և Արցախի փողոցներում գտնվող (պայմանականորեն «Շիրակ» և «Արցախ» որակված) հանրակացարաններում բնակվող 55 տարեկանից բարձր ադրբեջանահայ, գերազանցապես Բաքվից Հայաստան բռնագաղթած փախստականների հետ: Անց են կացվել նաև փորձագիտական հարցումներ ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարության միգրացիոն պետական ծառայության մասնագետների, իրավաբանների հետ: Ստորև նախ ներկայացվում են պետական-կառավարական մարմինների վարած քաղաքականությունն ու նպատակները, ապա դաշտային ազգագրական նյութի միջոցով փորձ է արվում վեր հանելու իրականացված քաղաքականության արդյունքներն ու ադրբեջանահայ փախստականների ընկալումները տվյալ խնդրի նկատմամբ:

* ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի էթնոսոցիոլոգիայի բաժնի ավագ լաբորանտ-հետազոտող:

20-րդ դարի վերջին հայ-ադրբեջանական լարված հարաբերությունների, այնուհետև Ղարաբաղյան պատերազմի հետևանքով 1988–1992 թթ. Խորհրդային Հայաստան, ապա Հայաստանի Հանրապետություն բռնագաղթեցին հարյուրհազարավոր մարդիկ: Ադրբեջանից հայ փախստականների հոսքը սկսվեց 1988 թ. փետրվարին Սումգայիթում տեղի ունեցած կոտորածներից հետո, շարունակվեց տարվա ընթացքում և գագաթնակետին հասավ նոյեմբեր-դեկտեմբերին, երբ մինչև Սպիտակի երկրաշարժը Հայաստան բռնագաղթեցին շուրջ 200.000 հայեր: Ընդհանուր առմամբ, 1989–1991 թթ. ընթացքում Խորհրդային Ադրբեջանից բռնի տեղահանվեցին շուրջ 350.000 հայեր, որոնցից 280.000-ը տեղափոխվեցին Խորհրդային Հայաստան, մնացածը՝ Մոսկվա և Սովետական Միության այլ վայրեր¹: Հետագայում Լեռնային Ղարաբաղի և Ադրբեջանի միջև զինված կոնֆլիկտի ծավալման ժամանակ այնտեղ ապաստանած փախստականների զգալի մասը նույնպես տեղափոխվեց Հայաստան: Ավելին, Լեռնային Ղարաբաղի բռնաբնակչության մի ստվար զանգված, մոտ 45 հազար մարդ ևս հարկադրված էր ժամանակավոր ապաստան փնտրել Հայաստանի Հանրապետությունում: Վերջնական տվյալներով, Հայաստանում ապաստանած փախստականների առավելագույն թիվը կազմում է 400.000 մարդ՝ հիմնականում Ադրբեջանից ներգաղթածներ²:

1988 թ. երկրաշարժից, 1991 թ. Հայաստանի անկախացումից, ապա և 1992–94 թթ. ղարաբաղա-ադրբեջանական պատերազմից հետո բավականին բարդ էր կազմակերպել ադրբեջանահայերի ինտեգրման գործընթացը, լուծել նրանց սոցիալ-տնտեսական խնդիրները: 1988 թ. ի վեր Խորհրդային Հայաստան բռնագաղթած ադրբեջանահայ փախստականների ինտեգրման ու տեղավորման գործընթացը կազմակերպելու համար ստեղծվեցին ինչպես պետական մարմիններ, այնպես էլ՝ հասարակական կազմակերպություններ: Նյութական աջակցություն սկսեցին ցուցաբերել նաև միջազգային կազմակերպությունները (ՄԱԿ, Կարմիր խաչ և այլն), սակայն չկար մշակված ու միասնական քաղաքականություն: Այդ իսկ պատճառով, 1990 թ. ստեղծվեց փախստականների հարցերով զբաղվող առանձին պետական մարմին՝ Արտակարգ իրադրության օպերատիվ շտաբ, ապա 1992 թ.՝ ՀՀ փախստականների հարցերով պետական վարչություն, որն այնուհետև՝ ՀՀ կառավարության կառուցվածքային փոփոխու-

1 *Авакян Г.*, Нагорный Карабах: Ответ фальсификаторам. Ереван, «Айастан», 1991, с. 91, 115–116:

2 *Պողոսյան Գ., Ավագյան Գ.*, Փախստականների սոցիոլոգիական ադապտացիա (սոցիոլոգիական ուսումնասիրություն), Երևան, «Նոյան Տապան», 1998, էջ 5–7:

թյունների արդյունքում, 1995թ. վերակազմավորվեց ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության կառուցվածքային ստորաբաժանման³։ Ադրբեջանահայերի ինտեգրման գործընթացն ավարտին հասցնելու և նրանց իրավունքներն առավել պաշտպանված դարձնելու համար ՀՀ կառավարությունը 1995թ. նոյեմբերի 6-ին ընդունեց քաղաքացիություն ձեռք բերելու մասին օրենքը, որն ուժի մեջ մտավ նույն թվականի նոյեմբերի 28-ից և որը հնարավորություն է տալիս փախստականներին դառնալ երկրի լիիրավ քաղաքացիներ, օգտվել քաղաքացու իրավունքներից ու տեղ կանգնել քաղաքացիական պարտականություններին⁴։ Օրենքը սահմանում է ՀՀ քաղաքացիության ձեռքբերման և դադարեցման, ազգությամբ հայերի կողմից պարզեցված կարգով ՀՀ քաղաքացիության ձեռք բերման կարգը, ինչպես նաև ՀՀ քաղաքացիությունը հաստատող փաստաթղթերը⁵։ Պետք է նշել, որ պետական-կառավարական մարմինների կողմից փախստականների ինտեգրման գործընթացի ավարտը համարվում է հենց քաղաքացիության ընդունումը, որից հետո տվյալ քաղաքացին այլևս միջազգային կազմակերպությունների աջակցության կարիք չի ունենում⁶, այլ կերպ ասած՝ զրկվում է նման օժանդակություն ստանալու հնարավորությունից։ 1951թ. Փախստականների կարգավիճակի մասին ընդունված կոնվենցիայի համաձայն, այն դադարում է գործել այն անձանց նկատմամբ, որոնք ձեռք են բերել նոր քաղաքացիություն և այլևս գտնվում են նոր քաղաքացիություն շնորհած երկրի պաշտպանության ներքո⁷։

Թեև ՀՀ քաղաքացիության մասին օրենքն ընդունվեց 1995թ., այնուամենայնիվ, այն լայն տարածում ստացավ 1999 թվականից, երբ ըն-

3 «ՀՀ միգրացիայի պետական կարգավորման քաղաքականության հայեցակարգին հավանություն տալու մասին» (2010թ. դեկտեմբերի 30-ի թիվ 51 արձանագրային որոշում), Երևան 2010, <http://www.smsmta.am/?id=948>, դիտվել է 18.08.2015:

4 Ghazaryan Y., Obstacles to the Integration and Naturalization of Refugees: A Case Study of Ethnic Armenian Refugees in Armenia. American University of Armenia, Department of Political Science and International Affairs, Center for Policy Analysis, UNHCR, 1998, May, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/nispacee/unpan005595.pdf>, p. 7, դիտվել է 17.08.2015:

5 Հայաստանի Հանրապետության օրենք «ՀՀ քաղաքացիության մասին» N ՀՕ-16, ՀՀԱԺՏ 1995/8, 06.11.1995թ., <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=97883>, <http://backtoarmenia.com/index.php?page=ma&hcat=100&scat=102>, էջ 1, դիտվել է 25.08.2015:

6 Crisp J., The Local Integration and Local Settlement of Refugees: a Conceptual and Historical Analysis. – New Issues in Refugee Research, Working Paper No. 102, 2004, (UNHCR: Geneva), <http://www.unhcr.org/407d3b762.pdf>, p. 5, դիտվել է 17.08.2015:

7 Կոնվենցիան ընդունվել է 1951թ. հուլիսի 28-ին փախստականների կարգավիճակի և ապարտեիդի հարցերով լիազորված մասնակիցների կոնֆերանսում՝ հրավիրված Գլխավոր Ասամբլեայի 1950թ. դեկտեմբերի 14 թիվ 429 (Y) որոշմամբ:

դրոնվեց «Փախստականների մասին» օրենքը⁸։ Բացի այդ, ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության կառուցվածքային ստորաբաժանումը չունեի քաղաքականության մշակման ու, առավել ևս, իրականացման համակարգման գործառնություններ⁹։ Ինչպես նշում է պետական պաշտոնյան, «Այն ժամանակ չկար մշակված քաղաքականություն, պարզապես պրոպագանդա էին անում փախստականներին ձեռք բերել քաղաքացիություն, քանի որ նրանք կարող էին անձնագրեր ձեռք բերել օրենքի պարզեցված տարբերակով։ Եղել են բուկլետներ, որոնց միջոցով փախստականներին ներկայացվել է ՀՀ քաղաքացիություն ստանալու կարգը։ Օրենքը մինչ օրս ենթարկվել է մի քանի փոփոխությունների, սակայն մինչև այս տարվա վերջ պարզեցված ճանապարհով գործելու է և ադրբեջանահայերը կարող են անձնագրեր ստանալ»¹⁰։ Հետաքրքրական է, որ դաշտային ազգագրական նյութեր հավաքելու ժամանակ երկու հանրակացարաններում էլ տեղյակ չէին վարած «պրոպագանդայի» մասին, ավելին, «Շիրակ» հանրակացարանում արդեն 25 տարուց ավելի բնակվող 81-ամյա տիկին Լեոնգինան նշեց, որ 1998 թ. է ստացել հայկական անձնագիր. «Լուրեր տարածեցին, որ թոշակ չենք ստանա, դրա համար գնացինք հանեցինք [անձնագիր ստացանք]։ Չնայած, ես դեմ չէի, ի վերջո ապրում եմ այստեղ, ու տվյալ ազգության ներկայացուցիչ եմ, բայց էդ լուրերն ինչի համար էին, ճիշտ էին, թե՛ սուտ, չգիտեմ»¹¹։

Ըստ ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարության միգրացիոն պետական ծառայության տվյալների՝ Ադրբեջանից բռնագաղթած հայերն առաջին անգամ զանգվածային կերպով՝ 15.367 հոգի, ՀՀ քաղաքացիություն ընդունել են 1999 թ.¹²։ Այնուհետև, քաղաքացիության ընդունման գործընթացն ավելի հստակ և փախստականների իրավունքները պաշտպանելու համար 2000 թ. դեկտեմբերի 6-ին ընդունվեց օրենք¹³, որի համաձայն ՀՀ քաղաքացիություն ընդունելուց հե-

8 «ՀՀ միգրացիայի պետական կարգավորման քաղաքականության հայեցակարգին հավանություն տալու մասին» (2010 թ. դեկտեմբերի 30-ի թիվ 51 արձանագրային որոշում), <http://www.smsmta.am/?id=948>, 17.08.2015:

9 Նույն տեղում:

10 ԴԱՆ, ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարության միգրացիոն պետական ծառայություն, Իրինա Հակոբյան, 2015 թ.:

11 ԴԱՆ, «Շիրակ» հանրակացարան, 2015 թ.:

12 «Տվյալներ փախստականների կողմից քաղաքացիություն ընդունման մասին», ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարության միգրացիոն պետական ծառայություն, 1999 թ. օգոստոս-դեկտեմբեր ամիսներ:

13 ՀՀ օրենք «1988–92 թթ. Ադրբեջանի Հանրապետությունից բռնագաղթված և Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիություն ստացած անձանց իրավական և

տո ադրբեջանահայ փախստականները չեն կորցնում իրենց բնակարանային ապահովման, զբաղեցրած տարածքների նկատմամբ վարձակալ ճանաչվելու, հանրակացարանային բնակարանային ֆոնդի սեփականաշնորհման, ժամանակավոր կացարաններում բնակվողների արտոնությունների, Ադրբեջանի Հանրապետությունում թողած գույքի արժեքի փոխհատուցման իրավունքները:

Չնայած պետական-կառավարական մարմինների վարած քաղաքականությանը, այն ադրբեջանահայերի կողմից միանշանակ չէր ընդունվում և շատերը հրաժարվում էին ընդունել ՀՀ քաղաքացիություն: Երբեմն «պրոպագանդային» հավատալով ու վախենալով, որ հայկական անձնագիր չվերցնելու դեպքում կորուստները կլինեն ավելի մեծ, ստիպված վերցնում էին անձնագիր, ապա՝ զոջում: Ինչպես նշում է փախստականներից մեկը, «Ասում էին, թե թոշակները չեն տա, հետո փոխհատուցում չի լինի, դե մենք էլ գնացինք վերցրեցինք: 2000 թ. ստացել եմ անձնագիր, բայց չէի ուզում հրաժարվել իմ փախստականի կարգավիճակից: Էսքան տարի անցել է, դեռ բնակվում եմ հանրակացարանում և չգիտեմ ինձ հայկական անձնագրով տուն կտան, թե ոչ: Էդ անձնագրի պատճառով զրկվեցի շատ օգնություններից, օրինակ «Կարմիր խաչ» կազմակերպությունն ինձ այլևս օգնություն չի տալիս»¹⁴: Փախստականները տեղյակ են օրենքներից և շատ լավ գիտեն, որ անձնագիր ստանալու պարագայում չպետք է զրկվեն իրենց հասանելիք օգնությունից, սակայն օրենքին տիրապետելը նրանց հաճախ չի օգնում: Այսպես, «Հայաստանի ձայն»-ի թղթակից Մարթա Հախնազարյանը նշում է. «2000 թ. օրենքն ընդունելուց հետո հանրակացարաններում բնակվողներին ասացին, որ առանց հայկական անձնագրի չեք կարող մասնակցել բնակարանային ծրագրին ու տուն չեք ստանա, բոլորը մի մարդու պես գնացին հանեցին [անձնագրեր], հետո ասացին, թե ծրագրի ֆինանսավորումը կանգնել է և տներ չեն լինի, կարելի է ասել 70.000 փախստականներ խաբվեցին»¹⁵: Այսպիսով, 2000 թ. հետո մեծ թվով փախստականներ դիմեցին և ձեռք բերեցին ՀՀ քաղաքացիություն՝ հույս ունենալով ստանալ բնակարաններ ու բարելավել իրենց կենցաղային պայմանները, սակայն «բնակարանային ծրագիրը» կիսատ մնաց, իսկ հիմա նրանք չունեն փախստականի կարգավիճակ և չեն կարող մասնակցել նմանատիպ այլ ծրագրերի: 55-ամյա Լատիա Մելքումյանը նշում է, որ Շիրակի հանրակացարանում բարելավումներ արեցին, ինչի համար շատ

սոցիալ-տնտեսական երաշխիքների մասին», N ՀՕ -120, ՀՀՊՏ 2002.12.17/55(230):

14 ԴԱՆ, «Շիրակ» հանրակացարան, 2015 թ.:

15 ԴԱՆ, «Հայաստանի ձայն»-ի թղթակից՝ Մարթա Հախնազարյան, 2015 թ.:

շնորհակալ է. «Մեր սենյակի մի մասը կտրեցին ու սանհանգույց կառուցեցին, հետո ասեցին ձեր պայմանները բարելավել ենք, կարող եք պոիվատիզացիա անել [սեփականաշնորհել]: Էս փոքր սենյակի մեջ ապրում եմ տղայիս հետ, բանակից գալու է, ուզելու է ամուսնանալ, ինչպես եմ անելու, երկուսս էլ Հայաստանի քաղաքացիներ ենք: Ես սեփականաշնորհեմ, ապրեմ, բայց տղաս գոնե տուն ունենա, կառավարությունը պետք է մտածի, որ էսքան տարվա մեջ ընտանիքի անդամների թիվը փոխվում է, երեխաներն էլ մեծանում են»¹⁶:

Կան նաև փախստականներ, որոնք չեն ցանկացել, բայց հանգամանքներից ելնելով՝ ստիպված ընդունել են ՀՀ քաղաքացիություն. «2007 թ. հրաժարվեցի փախստականի կարգավիճակս հաստատող փաստաթղթից ու վերցրեցի հայկական անձնագիր, բայց ստիպված էի վերցնել, քանի որ Ռուսաստան պետք է գնայի, ինձ տոմս չէին տալիս, ասում էին քաղաքացի դարձիր, նոր տոմս կարող ես առնել ու թռնել (չնայած օրենքը չի արգելում փախստականի կարգավիճակով երկրից երկիր տեղափոխվել – Շ.Ղ¹⁷): Ես փոխեցի, բայց հայկական անձնագիրն ինձ մենակ վսաս տվեց, օգնություն էլ չտվեցին, ասում էին անձնագիր ունես, էլ փախստական չես: Պատկերացրեք հարևանիս հետ նույն կարգավիճակում ենք, նույն թվին ենք էկել Հայաստան, նույն քաղաքից, ինքն օգնություն ստանում է, ես՝ ոչ, ինչ է թե հայկական պասպորտ [անձնագիր] ունեմ»¹⁸:

Բացի այն, որ աղբրեջանահայերը ՀՀ քաղաքացիություն ստանալուց հետո մտավախություն ունեն նյութական օգնություն չստանալու, քաղաքացիություն չեն ցանկանում ընդունել նաև այն պատճառով, որ իրենց չեն զգում հայաստանյան հասարակության մաս. «Անձնագիր վերցնելով մեր խնդիրները չուծվեցին, ես ինչ է, դարձա՞մ հայաստանցի. իհարկե՝ ոչ»¹⁹, «Ես հայկական անձնագիր ունեմ, բայց մեկ է օտար եմ, բերանս որ բացում ու խոսում եմ, միանգամից հարցնում են, թե որտեղից եմ: Սկզբում ընդհանրապես չէի խոսում հայերեն, հիմա էլ ակցենտով եմ խոսում, հասկանում են, որ տեղացի չեմ: Էհ, ունեմ պասպորտ, բայց դառա՞մ հայաստանցի»²⁰: Աղբրեջանից բռնագաղթած Կիմա Բաղդասարյանն ասում է. «Ես վերադարձել եմ իմ հայրենիք, մեզ եթե չբերեին քաղաքի էս կորած տեղը

16 ԴԱՆ, «Շիրակ» հանրակացարան, 2015 թ.:

17 ՀՀ օրենք «Փախստականների և ապաստանի մասին», ՀՕ–211, ՀՀՊՏ 2009.01.14/2(668), հոդ. 30, 24.01. 2009 թ.:

18 ԴԱՆ, «Արցախ» հանրակացարան, 2015 թ.:

19 Նույն տեղում:

20 ԴԱՆ, «Շիրակ» հանրակացարան, 2015 թ.:

(նկատի ունի Չարբախ թաղամասը-Շ.Ղ.), կկարողանայինք հարմարվել ու ավելի լավ դասավորել կյանքերս: Էստեղ կարգին մարդու երես չենք տեսնում, կամ մերոնքական են (Ադրբեջանի փախստական-Շ.Ղ.), կամ ամենավատ ու խուլիզան մարդիկ: Դրա համար էլ լեզու չկարողացանք սովորել, աշխատանք չգտանք ու մնացինք աշխարհից կտրված»²¹:

Այսպիսով, ադրբեջանահայ փախստականները մագապործ լինելով զանգվածային բռնություններից, մեծ զրկանքների գնով եկան Հայաստան՝ նոր կյանք սկսելու, պաշտպանված լինելու ու իրենց հայրենիքում ապրելու համար: Սակայն 20-րդ դարի վերջին տասնամյակը Հայաստանի համար արմատական սոցիալ-տնտեսական ու քաղաքական փոփոխությունների ժամանակաշրջան էր: Նման պայմանները ամեն ինչ կորցրած ու կորուստները գոնե մասամբ վերականգնելու հույսով Հայաստան տեղափոխված փախստականների համար լինելու էին ավելի բարդ ու հասարակության մեջ լիարժեք ինտեգրման համար գրեթե անհավանական: Հայրենիքն այս պարագայում նրանց համար այն լուսավոր կետն էր, որտեղ նրանք հույս ունեին գտնելու իրենց հուզող հարցերի ու խնդիրների լուծումը, սակայն կարճ ժամանակում հասկացան, որ ստիպված են լինելու պայքարել *յուրաքանչյուր* խնդրի համար, ավելին՝ պայքարել նաև իրենց իրավունքների պաշտպանության համար: Քսանյոթ տարի անց դեռ շատ ադրբեջանահայ փախստականներ պաշտոնապես ՀՀ քաղաքացի չեն. ՀՀ միգրացիոն վարչությունից չեն կարող ստույգ թիվ ասել, բայց ոչ պաշտոնական տվյալների համաձայն 1.175 ընտանիք դեռ չունի ՀՀ քաղաքացիություն²²: 1990-ական թթ. ու հետո ՀՀ անձնագիր ձեռք բերած ադրբեջանահայերը, որոնք չեն դադարում իրենց փախստական ու օտար զգալ հայաստանյան հասարակությունում, կոչ են անում իրենց հարևաններին ու բարեկամներին չհրաժարվել փախստականի կարգավիճակից, այլապես նրանք էլ կկորցնեն սոցիալ-տնտեսական պայմանները բարելավելու կամ բնակարան ստանալու հույսը:

Կարծում ենք, որ ՀՀ կառավարությունը պետք է ինտեգրման որոշակի քաղաքականություն մշակի, որպեսզի ադրբեջանահայերն, անկախ իրենց սոցիալական ու բնակարանային կարգավիճակից, օտարված չզգան հայաստանյան հասարակությունում, վստահ լինեն, որ ՀՀ քաղաքացի լինելով՝ չեն կորցնում իրենց իրավունքներն ու արտոնությունները, այլևս իրենց հայրենիքում փախստականի կարգավիճակով ապրելու ցան-

21 ԴԱՆ, «Արցախ» հանրակացարան, 2015թ.:

22 ԴԱՆ, ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարության միգրացիոն պետական ծառայություն, Իրինա Հակոբյան, 2015թ.:

կոթորակ չունենան, այլ ինքնակամ դիմեն ու ստանան ՀՀ քաղաքացիություն և դա իսկապես լինի նրանց խնդիրների լուծման ու ինտեգրման ավարտը:

ПРОЦЕСС ИНТЕГРАЦИИ И НАТУРАЛИЗАЦИИ АРМЯН, ДЕПОРТИРОВАННЫХ ИЗ АЗЕРБАЙДЖАНА В 1988–1992 ГОДАХ

Шушаник Казарян

Резюме

Вследствие напряженных армяно-азербайджанских отношений, а затем и Карабахской войны сотни тысяч армян были депортированы из Азербайджана в Армению с 1988 по 1992 гг.

В статье затронут один из самых важных составляющих элементов интеграции: процесс натурализации. Согласно закону, принятому в 1995 году, натурализация позволяла беженцам стать полноправными гражданами данной страны, со всеми гражданскими правами и обязанностями. В статье рассмотрено, способствовал ли принятый закон процессу интеграции беженцев в армянское общество, какое социальное значение он имел для беженцев и каким был их социально-общественный статус.

Для изучения данного вопроса были проведены качественные интервью среди лиц армянской национальности старше 55 лет, депортированных из Азербайджана в Армению, проживающих в общежитиях, расположенных на улицах Ширак и Арцах. Были проведены экспертные опросы среди специалистов Министерства территориального управления и по чрезвычайным ситуациям Республики Армения и государственной миграционной службы, а также – среди юристов и специалистов из других сфер.

Ключевые слова: беженец, интеграция, гражданство, паспорт, конвенция.

THE PROCESS OF INTEGRATION AND NATURALIZATION OF ARMENIAN REFUGEES FROM AZERBAIJAN (1988 –1992)

Shushanik Ghazaryan

Summary

Because of the tense situation between Armenia and Azerbaijan (1988 –1992), followed by the Karabagh war, hundreds of thousands of Armenians were forcefully relocated from Azerbaijan to Armenia.

The one of the most important elements in the process of integration – naturalization, is discussed. This necessarily implies giving up refugee status with all its advantages and disadvantages, and becoming full members of Armenian society, enjoying the rights and responsibilities specified in the law on citizenship adopted in 1995. It is discussed whether the adopted law of naturalization makes

easier the process of refugees' integration into the Armenian society easier, what kind of influences it has on the social perceptions of Azerbaijani-Armenians and what status they gain.

To study the issues, we have done qualitative surveys with refugees from Baku who are up than 55 years old. They live in dormitories, located in Yerevan, on the streets of Shirak and Artsakh. We also did expert surveys with lawyers and specialists of Ministry of Territorial Administration and Emergency Situations of the Republic of Armenia State Migration Service.

Keywords: refugee, integration, citizenship, passport, convention.